

บทที่ 5

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

สำหรับบทที่ 5 นั้น เป็นการนำเสนอข้อสรุปจากการตอบคำถามหลักทั้ง 2 คำถาม และจากการตั้งสมมติฐาน รวมถึงการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ที่ใช้เป็นเครื่องนำทางในการศึกษา โดยนำเสนอคำตอบและข้อเสนอแนะเพื่อใช้เป็นแนวทางการศึกษาต่อไป

บทสรุปจากการศึกษา

จากการศึกษาสามารถตอบคำถามหลักที่ต้องการหาคำตอบได้ดังนี้

ประการแรก ความสำเร็จของพรรคไทยรักไทย มีที่มาจากการผสมผสานระหว่างแนวทางการเมืองแบบใหม่ที่น่าเสนอผู้นำพรรค นโยบาย ผ่านการโฆษณาประชาสัมพันธ์ด้วยการตลาดแบบครบวงจร และผสมผสานกับแนวทางแบบเก่าด้วยการนำนักการเมืองหรืออดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากพรรคการเมืองอื่น รวมถึงการได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มทุนใหญ่ระดับประเทศ จึงเป็นผลให้พรรคไทยรักไทยประสบความสำเร็จทางการเมืองอย่างมาก ใช่หรือไม่

จากการศึกษาพบว่าปัจจัยด้านผู้นำพรรค นโยบาย มีผลต่อการลงคะแนนของผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง กอปรกับการนำการโฆษณาประชาสัมพันธ์ด้วยการตลาดแบบครบวงจรมาเสนอ นโยบาย ตัวผู้สมัคร และการประดิษฐ์คำขวัญ (Slogan) ทางการเมืองต่าง ๆ ของพรรคไทยรักไทยมีผลทำให้เป็นที่คุ้นเคยของประชาชนได้ไม่ยาก รวมทั้งการนำอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากพรรคการเมืองอื่น หรือการที่พรรคไทยรักไทยสามารถรวบรวมพรรคการเมืองที่เคยมีบทบาททางการเมืองเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของพรรคไทยรักไทย ซึ่งวิธีการเช่นนี้ พ.ต.ท.ดร. ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้า

พรรคไทยรักไทย เชื่อว่าจะเป็นการให้ทิศทางการเมืองที่จะนำไปสู่การเมืองสองขั้ว ตามที่ พ.ต.ท.ดร. ทักษิณ ชินวัตร¹ และทำให้การเมืองไทยมีเสถียรภาพยิ่งขึ้น

การควมรวบพรรคการเมือง ไม่เพียงแต่ทำให้พรรคไทยรักไทยมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพิ่มขึ้น แต่ยังเป็นการขยายฐานเสียงของพรรคให้กว้างมากขึ้นด้วยอาศัยฐานเสียงเดิมของพรรคเหล่านั้น

โดยที่พรรคไทยรักไทยไม่ต้องทุ่มเทกับการรณรงค์ทางการเมืองในพื้นที่ที่ตนอาจจะมีคะแนนเสียงไม่ดีนัก แต่ให้อดีต ส.ส. พื้นที่เดิมที่มาจากพรรคการเมืองอื่น ทำหน้าที่แทน และจากการศึกษาพบว่ากรณีที่ พ.ต.ท.ดร. ทักษิณ ชินวัตร ก่อตั้งพรรคไทยรักไทยก็ได้รวบรวมบุคคลหน้าใหม่ และ/หรือผู้ที่ไม่เคยสัมผัสการเมืองใด ๆ มาก่อน เข้าร่วมกับพรรคไทยรักไทยเท่าใดนัก หากแต่เลือกใช้การรวมกลุ่มของอดีตนักการเมืองพรรคพลังธรรมที่ตนมีความคุ้นเคยด้วย มาเป็นฐานทางการเมือง ดังเช่น ในกลุ่มของนางสุดารัตน์ เกยุราพันธุ์ ซึ่งมีฐานเสียงค่อนข้างแข็งแกร่งหนึ่งในพื้นที่กรุงเทพมหานคร² ตามที่จำแนกให้เห็นอย่างชัดเจนไปแล้วในบทที่ 3 ทำให้พรรคไทยรักไทยมีบุคลากรที่มีฐานเสียงฐานคะแนนนิยมของตนไว้แล้วจำนวนหนึ่ง และยังได้เปิดรับบุคคลจากทุกพรรคการเมืองให้เข้ามาร่วมงานกับพรรคไทยรักไทย ในระยะแรกของการดำเนินกิจการทางการเมือง ทั้งเปิดโอกาสเสมอสำหรับสมาชิกพรรคการเมืองอื่นที่ต้องการย้ายมาอยู่กับพรรคไทยรักไทย จึงมิใช่เรื่องที่น่าแปลกใจแต่อย่างใด ที่ผลการเลือกตั้งที่เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จทางการเมืองพรรคไทยรักไทย จะมีจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนมากตามที่ปรากฏ

¹ “อนาคตของการเมืองไทยจะเป็นการเมือง 2 ขั้ว ซึ่งจะเป็นทางเลือกของคนไทย การเมืองของไทยรักไทยเป็นการเมืองที่เสนอความคิดอย่างสร้างสรรค์ ต่างจากพรรคประชาธิปไตยที่เน้นทำให้คู่แข่งอ่อนสมรรถภาพ และประชาชนจะเป็นผู้ตัดสินเอง” พ.ต.ท.ดร. ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคไทยรักไทย กล่าวในพิธีเปิดการสัมมนา “ยุทธศาสตร์และทิศทางการเมือง พรรคไทยรักไทย” ณ โรงแรมภูเก็ต อาร์คาเดีย จ.ภูเก็ต วันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2546, อ้างถึงใน พ.ต.ท.ดร. ทักษิณ ชินวัตร, ยุทธศาสตร์และทิศทางการเมือง พรรคไทยรักไทย (กรุงเทพมหานคร: พรรคไทยรักไทย, 2546), น. 10.

² นางสุดารัตน์ เกยุราพันธุ์ เป็นอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพียงหนึ่งเดียวของพรรคพลังธรรม ภายหลังจากการเลือกตั้งเมื่อ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2539, อ้างถึงใน “วิภาคแห่งวิพากษ์ : เลือกตั้ง พ.ย. 2539 บทบาท 11 พรรคการเมือง เลือกตั้งหมากัดกัน,” มติชน (24 มกราคม 2548), น. 3.

สำหรับการรวมตัวกันของกลุ่มทุนขนาดใหญ่หรือกลุ่มทุนที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช³ เรียกว่า “**ทุนที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีและทุนจากหุ้น**” อันเป็นกลุ่มทุนที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจเมื่อปี พ.ศ. 2540 ไม่มากนัก ในช่วงปี พ.ศ. 2537 - 2540 กลุ่มทุนเหล่านี้กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ของพรรคการเมืองอื่น แต่กลับมารวมตัวกันเพื่อก่อตั้งพรรคไทยรักไทยขึ้นในปี พ.ศ. 2541 ซึ่งการดำเนินกิจการทางการเมืองของกลุ่มทุนในลักษณะรวมตัวเพื่อก่อตั้งพรรคนั้น ทำให้กลุ่มทุนกลายสภาพจากอดีต ที่มักจะเป็นผู้ให้ความสนับสนุน (Supporter) พรรคการเมืองมาเป็นผู้เล่น (Player) ด้วยตนเองอย่างเต็มตัวและโดยเปิดเผย ซึ่งการรวมตัวกันของกลุ่มทุนที่นอกจากจะเป็นผู้สนับสนุนให้แก่พรรคไทยรักไทยและยังก้าวมาเป็นนักการเมืองเองด้วย ผ่านการลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ระบบบัญชีรายชื่อ จากการอธิบายในบทที่ 4 ย่อมจะเป็นหนึ่งในแรงจูงใจ ที่ทำให้มือดีตนักการเมืองและ/หรืออดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากพรรคการเมืองอื่น ต้องการที่จะเข้าร่วมงานกับพรรคไทยรักไทยเป็นจำนวนมาก

คำถามหลักประการที่สอง คือ ความสำเร็จทางการเมืองของพรรคไทยรักไทยนั้น จะสามารถสร้างให้พรรคไทยรักไทย มีแนวโน้มหรือคุณสมบัติที่เข้าสู่ความเป็นสถาบันทางการเมืองที่ยั่งยืนได้หรือไม่

จากการศึกษาพบว่า แม้พรรคไทยรักไทยจะมีสถานภาพและบทบาทการทำหน้าที่ของพรรคการเมืองบางประการ เข้าข่ายหรือเป็นไปตามนิยามและ/หรือการให้ความหมายของการเป็นสถาบันทางการเมือง ของนักคิดนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์อย่าง Samuel P. Huntington และระดับความเป็นสถาบันของ Angelo Panebianco ในการศึกษาที่พบว่าการดำเนินกิจการทางการเมืองของพรรคไทยรักไทยที่ผ่านมา ปรากฏว่าพรรคไทยรักไทยมีความเป็นสถาบันการเมืองอยู่ในระดับต่ำ (Weak Institutionalization) ด้วยเงื่อนไขสำคัญ คือ

1. พรรคไทยรักไทยก่อตั้งขึ้นโดยความสามารถพิเศษของผู้นำพรรคและมีความผูกพันยึดติดอยู่กับผู้นำพรรคเป็นหลัก สมาชิกพรรคขาดความเป็นอิสระในการดำเนินงาน
2. การสนับสนุนพรรคมาจากแหล่งทุนขนาดใหญ่ระดับประเทศอยู่เพียงไม่กี่กลุ่ม จึงมีลักษณะผูกขาดการบริจาคและมีอิทธิพลต่อการควบคุม กระทั่งขึ้นำการดำเนินงานของพรรค

³ “ชัยอนันต์ สมุทวณิช, วิพากษ์สังคมไทยหลัง 14 ตุลา,” มติชน (10 สิงหาคม 2546), น. 2.

3. ความซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อพรรคของสมาชิกพรรคอยู่ในระดับต่ำ ด้วยความที่พรรคใช้วิธีการควบหรือยุบรวมพรรคการเมืองอื่น ให้เข้าร่วมกับพรรคไทยรักไทยจึงทำให้ภายในพรรคประกอบด้วยกลุ่มการเมืองจำนวนมาก และมีความแปลกแยกแตกต่างกัน ซึ่งไม่ได้ส่งผลดีต่อพรรคในการเข้าสู่กระบวนการสร้างความเป็นสถาบัน

4. พรรคไทยรักไทย ไม่ได้เปิดโอกาสให้มีการเปลี่ยนแปลงผู้นำพรรคหรือตำแหน่งสำคัญภายในพรรคอย่างเสมอภาค โดยตำแหน่งสำคัญภายในพรรคล้วนถูกจัดสรรให้อยู่กับแกนนำกลุ่มการเมือง และตัวแทนกลุ่มผลประโยชน์เป็นหลัก

5. พรรคไทยรักไทยไม่สามารถจัดระดับความสัมพันธ์ของพรรคต่อองค์กรหรือบริษัท แวดล้อมภายนอกได้มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร จึงทำให้พรรคต้องเสื่อมสลายลงไปก่อนเวลาอันควร นอกจากนี้ ผลการศึกษาได้สอดคล้องกับสมมติฐานการศึกษาที่วางไว้ 2 ข้อ คือ

สมมติฐานการศึกษา

1. ความสำเร็จในทางการเมืองของพรรคไทยรักไทย มีที่มาจากการผสมผสานระหว่างแนวทางการเมืองแบบใหม่ที่น่าสนใจผู้นำพรรค นโยบาย ผ่านการประชาสัมพันธ์ด้วยการตลาดแบบครบวงจร และแนวทางการเมืองแบบเก่า ผ่านการชักชวนนักการเมืองและ/หรือนักเลือกตั้งจากพรรคอื่นเข้าเป็นสมาชิกพรรค รวมทั้งการที่พรรคไทยรักไทยมีฐานสนับสนุนจากกลุ่มทุนใหญ่ระดับประเทศ

จากการศึกษาพบว่า เป็นไปตามสมมติฐานที่วางไว้ โดยเฉพาะปัจจัยที่นำพรรคไทยรักไทยไปสู่ความสำเร็จนั้น มี 4 ปัจจัยหลักที่สอดคล้องประสานกันอย่างลงตัว กล่าวคือ

1. ความโดดเด่นของผู้นำพรรค
2. นโยบายของพรรค สามารถนำไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมเมื่อเป็นรัฐบาล
3. การใช้สื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์อย่างครบวงจร จำแนกและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายอย่างชัดเจน

4. การมีสมาชิกพรรคที่มาจากอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และ/หรืออดีตนักการเมืองจากหลากหลายพรรคเข้าร่วมด้วยเป็นจำนวนมาก

5. การรวมตัวของกลุ่มทุนใหญ่หรือกลุ่มผลประโยชน์ระดับประเทศ

จากปัจจัยดังกล่าวนี้พบว่าเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความสำเร็จทางการเมืองให้เกิดขึ้นแก่พรรคไทยรักไทย และอาจจะเป็นต้นแบบหรือเป็นกรณีตัวอย่าง ให้แก่พรรคการเมืองอื่น

หากต้องการที่จะประสบความสำเร็จทางการเมืองได้ในระยะเวลาอันสั้น และรวดเร็วได้นั้น อาจต้องมีปัจจัยทั้ง 5 ด้านเพื่อเกื้อหนุนกันให้นำไปสู่ความสำเร็จทางการเมืองได้ในที่สุด

2. จากการดำเนินกิจการทางการเมืองจนประสบความสำเร็จ และมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องนั้น มิได้เป็นสิ่งยืนยันได้ว่าพรรคไทยรักไทยจะสามารถก้าวสู่ความเป็นสถาบันทางการเมืองได้อย่างยั่งยืนในอนาคต

สำหรับสมมติฐานข้อ 2 นั้น จากการศึกษาพบว่า ผลแห่งความสำเร็จทางการเมืองของพรรคไทยรักไทย และพัฒนาการด้านต่าง ๆ ที่พรรคไทยรักไทยมีอย่างต่อเนื่องนั้น มิได้เป็นสิ่งที่ให้หลักประกันหรือยืนยันใด ๆ ได้เลย ถึงแนวโน้มหรือกระทั่งความเป็นสถาบันการเมืองของพรรค กล่าวอย่างถึงที่สุด คือ การได้รับเลือกตั้งทั้งสองครั้งติดต่อกันด้วยคะแนนเสียงจำนวนมากนั้น มิได้ให้ความหนักแน่นมั่นคงต่อการดำรงอยู่ของพรรคไทยรักไทยได้อย่างยั่งยืนแต่อย่างใด แม้จะเป็นการแสดงถึงขอบเขตการสนับสนุนที่กว้างขวางเป็นจำนวนมาก จากประชาชนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง และรวมถึงไม่มีผลต่อกระบวนการสร้างความเป็นสถาบันให้เกิดขึ้นกับพรรคไทยรักไทยอย่างจริงจัง

ทั้งนี้ เพราะจากการดำเนินกิจการทางการเมืองในหลายประการของพรรคไทยรักไทย แสดงให้เห็นว่าพรรคยังไม่มีแนวโน้มในการที่จะก้าวสู่ความเป็นสถาบันทางการเมือง แม้ว่ากิจการบางอย่างที่พรรคกระทำ อาจเป็นส่วนหนึ่งที่เสริมสร้างความเป็นสถาบันให้เกิดขึ้นได้บ้าง และจากการศึกษาที่เคยร่วมงานกับพรรคไทยรักไทย แม้จะเป็นเพียงช่วงระยะเวลาอันสั้น แต่ก็สัมผัสได้ถึงสภาพภายในองค์กรที่พรรคมีลักษณะเป็น “สมบัติส่วนตัว” ของ “ผู้ก่อตั้งและ/หรือผู้นำพรรค” มากกว่าที่จะเป็นพรรคการเมืองของประชาชน หรือพรรคของมวลชนอย่างแท้จริง

บทสรุปของความสำเร็จทางการเมืองและข้อเสนอแนะ

หากพิจารณาเพียงแต่ผลการเลือกตั้ง ต้องยอมรับว่าพรรคการเมืองอย่างพรรคไทยรักไทย ซึ่งเป็นพรรคใหม่ที่เพิ่งดำเนินกิจการทางการเมืองมาเพียงไม่นาน แต่ได้รับการเลือกตั้งอย่างถล่มทลายนั้น ถือว่าเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่น่าสนใจอย่างยิ่ง และน่าเชื่อว่าจากการได้รับชัยชนะของพรรคไทยรักไทยในการเลือกตั้งครั้งแรกเมื่อ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 น่าจะเป็นการเดิน

ตามแนวทางพร้อมกับตอบโจทย์ที่ เอนก เหล่าธรรมทัศน์⁴ ได้เสนอแนะและตั้งคำถามที่น่าขบคิดไว้ใน “สองนคราประชาธิปไตย : แนวทางการปฏิรูปการเมือง เศรษฐกิจ เพื่อประชาธิปไตย” ผลงานซึ่งถือเป็นทฤษฎีในการปฏิรูปการเมืองไทยเล่มหนึ่ง ที่ว่า

“หัวใจของการปฏิรูป คือ ทำอย่างไรชนชั้นกลางจึงไม่เพียงแต่ ‘ล้ม’ รัฐบาลได้ หาก ‘ตั้ง’ รัฐบาลได้ด้วย ทำอย่างไรชาวนา ชาวไร่ จึงไม่เพียงแต่ ‘ตั้ง’ รัฐบาลได้ หาก ‘ควบคุม’ และ ‘ถอดถอน’ รัฐบาลนั้นได้เช่นกัน

หัวใจของการปฏิรูป คือ ทำอย่างไรชนชั้นกลางจึงไม่เพียง ‘ฐานนโยบาย’ หากเป็น ‘ฐานเสียง’ พรรคการเมืองได้ด้วย และทำอย่างไรชาวนาชาวไร่จึงไม่เพียง ‘ฐานเสียง’ หากเป็น ‘ฐานนโยบาย’ ได้เช่นกัน”

การนำเสนอของ เอนก นั้นมุ่งที่จะยกระดับความเป็นประชาธิปไตยของชนชาวต่างจังหวัดที่ห่างไกลและถือว่าเป็นชนชั้นระดับล่างของสังคม ให้ทัดเทียมกับคนเมืองที่ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นชนชั้นกลาง ขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นถึงความไม่เข้าใจของชาวชนบทและ/หรือชาวต่างจังหวัดที่ตั้งคำถามถึงคนเมืองที่มักจะทำการต่อต้านและ/หรือล้มรัฐบาลที่พวกเขาเลือกเข้ามา

การเกิดขึ้นของพรรคไทยรักไทยนั้น ทำให้มองได้ว่าเป็นการตอบโจทย์ที่ตั้งไว้ของเอนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้แทบทั้งหมด เนื่องจากจำนวนผู้ที่เลือกพรรคไทยรักไทยในสมัยแรกนั้นมีทุกระดับทั้งผู้คนชนบท คนต่างจังหวัดในเมือง คนเมืองในต่างจังหวัด และคนเมืองในกรุงเทพมหานคร ผลการเลือกตั้งถือเป็นประจักษ์พยานที่เด่นชัด ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร พรรคไทยรักไทยได้รับเลือกมากถึง 29 คน ซึ่งพรรคประชาธิปัตย์ในฐานะผู้ยึดครองเมื่อการเลือกตั้ง พฤศจิกายน พ.ศ. 2539 กลับได้รับเลือกเพียงแค่ 9 คนเท่านั้น

และยิ่งตอกย้ำสภาพความร่วมมือกันของทั้ง “สองนครา” มากขึ้นไปอีก เมื่อสังคมการเมืองไทยรับทราบผลการเลือกตั้งในวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 ที่พรรคไทยรักไทยสร้างประวัติศาสตร์การเมืองไทยด้วยการเป็นพรรคการเมืองพรรคแรกที่ได้รับคะแนนสูงสุด พร้อมทั้งได้รับ

⁴เอนก เหล่าธรรมทัศน์, “สองนคราประชาธิปไตย : แนวทางการปฏิรูปการเมือง เศรษฐกิจ เพื่อประชาธิปไตย.” ใน รัฐศาสตร์ - การเมือง รวมบทความวิชาการทางรัฐศาสตร์ พ.ศ. 2526 - 2542, นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, บรรณาธิการ (จัดพิมพ์เนื่องในวาระครบรอบ 50 ปี ของการสถาปนา คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), (กรุงเทพมหานคร: วิชาฯ, 2543), น. 317-318.

สัดส่วนที่หนึ่งในสภาผู้แทนราษฎรสูงถึง 377 คน จากจำนวน 500 คน จัดตั้งรัฐบาลพรรคเดียวได้เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การเมืองไทยอย่างเป็นที่ทราบกัน

แต่ต้องยอมรับว่า แม้การเกิดขึ้นของพรรคไทยรักไทยจะเป็นการตอบโจทย์ทางการเมืองที่เอนกตั้งคำถามถึงเพื่อเป็นเส้นทางไปสู่การปฏิรูปทางการเมือง แต่การที่พรรคไทยรักไทยประสบความสำเร็จทางการเมืองอย่างมากนั้น ไม่ได้เป็นการนำไปสู่การปฏิรูปทางการเมืองตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 แต่อย่างใด แม้พรรคไทยรักไทยสามารถที่จะสร้างให้ทั้งชาวนาชาวไร่และชนชั้นกลางเป็น “ฐานเสียง” และ “ฐานนโยบาย” ได้อย่างพร้อมเพรียงกันก็ตาม เพราะคงไม่มีใครคาดคิดว่าความสำเร็จทางการเมืองของพรรคไทยรักไทยที่เกิดขึ้นทั้งสองครั้งนั้น จะมีส่วนนำมาสู่วิกฤตการณ์ทางการเมืองในปี พ.ศ. 2549 อย่างที่ปรากฏ

วิกฤตการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้น ทำให้ต้องตระหนักถึงผลแห่งความสำเร็จทางการเมืองของพรรคไทยรักไทย ในแง่ที่ว่าแม้พรรคไทยรักไทยจะจัดตั้งรัฐบาลเพียงพรรคเดียวภายหลังการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 ด้วยจำนวนเสียงสนับสนุนจำนวนมาก และมีแนวโน้มที่จะบริหารราชการแผ่นดินภายใต้การนำของ พ.ต.ท.ดร. ทักษิณ ชินวัตร และพรรคไทยรักไทย ไปได้อีกอย่างน้อย 1 วาระหรือ 4 ปีอย่างไม่น่าจะมีเหตุอันใดที่ทำให้การดำเนินกิจการในฐานะรัฐบาลพรรคไทยรักไทยต้องยุติลงก่อนเวลาอันควร แต่เนื่องจากสภาพความขัดแย้งทางการเมือง อันจะนำไปสู่การเผชิญหน้ากันระหว่างกลุ่มผู้สนับสนุน พ.ต.ท.ดร. ทักษิณ และพรรคไทยรักไทย กับกลุ่มผู้ต่อต้านได้เคลื่อนไหวกว้างขวางเรียกร้องให้ พ.ต.ท.ดร. ทักษิณ ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและยุติบทบาททางการเมือง ในที่สุดทำให้ พ.ต.ท.ดร. ทักษิณ ประกาศยุบสภาเพื่อจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่⁵ โดยให้เหตุผลว่าไม่ต้องการให้กฎหมายหมุ่อยู่เหนือกฎหมาย และต้องการพิสูจน์ตนเองว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังคงให้การสนับสนุนหรือไม่

⁵ พระราชกฤษฎีกายุบสภาผู้แทนราษฎร ประกาศเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 โดย พ.ต.ท.ดร. ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี เป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ ระบุถึงสาเหตุที่ต้องยุบสภาว่า เกิดจากความคิดเห็นพื้นฐานที่แตกต่างกันระหว่างผู้ชุมนุมเรียกร้องกับรัฐบาล และกลุ่มอื่นที่ไม่เห็นด้วยกับกลุ่มผู้ชุมนุมเรียกร้อง จนอาจเกิดการปะทะกันได้ จึงต้องการคืนอำนาจการตัดสินใจทางการเมืองกลับไปสู่ประชาชน ด้วยการยุบสภาผู้แทนราษฎร และให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2549 , อ้างถึงใน “อ้างเหตุวัน ‘จลาจล’ ยุบสภา!,” มติชน (25 กุมภาพันธ์ 2549), น. 1, 13.

เมื่อมีการยุบสภาและมีการเลือกตั้งในวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2549 เกิดขึ้น ปรากฏภาพแห่งความไม่พอใจพรรคไทยรักไทย⁶ ผ่านการลงคะแนนช่องไม่ประสงค์จะลงคะแนนและบัตรเสียเป็นจำนวนมาก⁷ กล่าวคือ มีผู้มาใช้สิทธิลงคะแนนเลือกพรรคไทยรักไทยประมาณ 16 ล้านคะแนน ขณะที่ผู้ใช้สิทธิไม่ประสงค์จะลงคะแนน และเลือกพรรคการเมืองอื่นสูงถึง 10 ล้านคะแนน ถือเป็น การปฏิเสธพรรคไทยรักไทยอย่างรุนแรงมากที่สุดนับตั้งแต่ก่อตั้งและดำเนินกิจการทางการเมือง เพราะปรากฏว่าในหลายพื้นที่ที่พรรคไทยรักไทยได้รับเลือกตั้งนั้น เป็นพื้นที่ที่ผู้สมัครจากพรรคไทยรักไทยได้คะแนนเสียงที่น้อยกว่าการลงคะแนนในช่องไม่ประสงค์จะลงคะแนน (No Vote) เป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ดี แม้จะมีการเลือกตั้งไปแล้ว และ พ.ต.ท.ดร. ทักษิณ ได้พยายามที่จะแก้ไข ปัญหาทางการเมืองอีกครั้ง ด้วยการประกาศไม่ขอรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ภายหลังการเลือกตั้ง เมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2549⁸ โดยให้เหตุผลว่าต้องการสร้างความสมานฉันท์ที่เกิดขึ้นในสังคม การเมืองไทยที่กำลังเกิดวิกฤติในเวลานั้น แต่ภาวะวิกฤติทางการเมืองยังคงอยู่ ผู้ชุมนุมต่อต้าน รัฐบาลรักษาการยังคงเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง และปรากฏข้อกล่าวหาในการจัดการเลือกตั้งของ คณะกรรมการการเลือกตั้ง จึงมีการยื่นเรื่องของผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาเพื่อขอให้ศาล รัฐธรรมนูญได้วินิจฉัย ในเรื่องการบริหารจัดการของคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) เกี่ยวกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อ 2 เมษายน พ.ศ. 2549 ว่ามีปัญหาเกี่ยวกับความชอบ ด้วยรัฐธรรมนูญหรือไม่ และศาลรัฐธรรมนูญมีมติ 8 ต่อ 6 ว่าการเลือกตั้งในวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2549 นั้นมิชอบด้วยรัฐธรรมนูญ เนื่องจากการดำเนินการของคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) มี ปัญหาเกี่ยวกับการชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ในประเด็นการจัดการเลือกตั้งที่ไม่เหมาะสมและไม่เที่ยงธรรม ขัดต่อหลักความเป็นกลางทางการเมืองของคณะกรรมการการเลือกตั้ง และการจัดคูหาการลงคะแนน เลือกตั้งที่ไม่เป็นไปโดยตรงและลับ นอกจากนี้ศาลรัฐธรรมนูญมีมติ 9 ต่อ 5 ให้มีการเพิกถอน การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการจัดการเลือกตั้ง จนถึงการประกาศ

⁶ เนื่องจาก พ.ต.ท.ดร. ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคไทยรักไทย ปราศรัยใหญ่ในวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2549 ณ ห้องสนามหลวง ว่า หากประชาชนผู้มีสิทธิลงคะแนนเลือกตั้งไม่พอใจพรรคไทยรักไทย ก็ให้กาช่อง ไม่ออกเสียง ถ้ามีผู้ใช้สิทธิเลือกตนและพรรค ไม่ถึงครึ่งหนึ่ง คือ เลือกพรรคอื่นหรืองดออกเสียง ตนก็จะไม่เป็น นายกฯ, อ้างถึงใน “โหวต ‘งดออกเสียง’ เกินครึ่ง ‘แก้ว’ ทำไม่รับนายกฯ,” มติชน (4 มีนาคม 2549), น. 1, 13.

⁷ “16 ล้านเสียง เหนือ 10 ล้านโนโหวต ‘แก้ว’ อ้างชนะ!,” มติชน (4 เมษายน 2549), น. 1, 13.

⁸ “ประกาศไม่รับ ‘นายกฯ’ ‘ทักษิณ’ ยอม,” มติชน (5 เมษายน 2549), น. 1, 14.

ผลการเลือกตั้งของคณะกรรมการการเลือกตั้ง และให้จัดการเลือกตั้งทั่วไปสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใหม่⁹

สถานการณ์การเมืองยังคงวิกฤติ และในที่สุดเมื่อเริ่มมีเค้าลางแห่งความรุนแรงทางการเมืองที่เกิดจากการเผชิญหน้ากันระหว่างกลุ่มผู้สนับสนุน พ.ต.ท.ดร.ทักษิณและรัฐบาล กับกลุ่มผู้ต่อต้านจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ด้วยอำนาจนอกระบบประชาธิปไตยขึ้นในสังคมการเมืองไทยอีกครั้งหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ กล่าวคือ คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข กระทำการรัฐประหารยึดอำนาจการปกครองแผ่นดิน จากรัฐบาลรักษาการของ พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร เมื่อ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 ได้เป็นผลสำเร็จ และแต่งตั้ง พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรีในรัฐบาลชั่วคราว เพื่อให้มีการดำเนินการร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยใหม่ทั้งฉบับ และแต่งตั้งองค์กรเพื่อดำเนินการกับข้อกล่าวหาการทุจริต ประพฤติมิชอบของรัฐบาล พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ อย่างที่ปรากฏ ซึ่งภายหลังการรัฐประหาร พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ได้ประกาศลาออกจากตำแหน่งหัวหน้าพรรคเมื่อวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2549 โดยให้เหตุผลว่าต้องการเสียสละให้กรรมการบริหารพรรคชุดใหม่เข้าทำหน้าที่แทน จึงมีผลทำให้ตำแหน่งกรรมการบริหารภายในพรรคทั้งหมดว่างลง และเมื่อวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2549 มีการเสนอแต่งตั้งรักษาการหัวหน้าพรรคไทยรักไทย คือ นายจาตุรนต์ ฉายแสง ทำหน้าที่รักษาการหัวหน้าพรรคไทยรักไทยต่อไป

อย่างไรก็ดี เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปแล้วว่าเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2550 พรรคไทยรักไทยถูกตัดสินโดยตุลาการรัฐธรรมนูญให้ยุบพรรค ด้วยข้อกล่าวหาว่าจ้างพรรคเล็กลงสมัครรับเลือกตั้งในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2549 ซึ่งอัยการสูงสุดเป็นผู้ร้องพร้อมระบุความผิดให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งกรรมการบริหารพรรค โดยหลังจากตุลาการรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าเป็นการกระทำผิดกฎหมายและเป็นอันตรายต่อระบอบประชาธิปไตยอย่างร้ายแรง จึงมีคำพิพากษาให้ยุบพรรคไทยรักไทย และให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งกรรมการบริหารพรรคไทยรักไทย จำนวน 111 คนเป็นเวลา 5 ปี

⁹ เป็นผลให้ การประกาศรับรองผลการเลือกตั้ง ส.ส. จำนวน 485 คน ของ กกต. จึงต้องเสียไปและไม่มีผลให้เกิดสมาชิกภาพของ ส.ส. ของผู้สมัครรับเลือกตั้ง, อ้างถึงใน “มติศาลรธน. 9 : 5 ‘เลือกตั้งใหม่’ กกต. ยังไม่ออก,” มติชน (9 พฤษภาคม 2549), น. 1, 14.

จากการก่อตั้ง การดำเนินกิจการทางการเมือง การมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง และความสำเร็จทางการเมืองที่เกิดขึ้นกับพรรคไทยรักไทยนั้น แม้อาจเหมือนว่าจะเป็นไปอย่างสอดคล้องกับการปฏิรูปการเมืองจากการมีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เป็นผลผลิต แต่จากสถานการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในระหว่างปี พ.ศ. 2548 - 2550 นั้น น่าจะบ่งบอกได้อย่างชัดเจนว่าการปฏิรูปการเมืองที่แท้จริงนั้นได้เกิดขึ้นแล้วหรือไม่ และน่าทำการศึกษาค้นคว้าต่อไปถึงวิกฤติทางการเมืองที่เกิดขึ้นนั้นมีที่มาจากเหตุปัจจัยใด เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับการเกิดขึ้นของพรรคไทยรักไทยหรือไม่ อย่างไร ซึ่งจะเป็นการศึกษาที่เป็นคุณประโยชน์ต่อการศึกษาในการเมืองการปกครองไทยต่อไป